

VANALINNA HARIDUSKOLLEEGIUM

SAARA LIIS JÕERAND

7. KLASS

MIDA SA LOED, ANN?

Noor olla pole kerge. See on tüüpiline lause, mida kohtab paljudes noorteromaanides ja mida mõtleb iga noor kasvõi kord elus. Muidugi ei ole see kerge. Samamoodi ei ole kerge olla ka täiskasvanu või väikelaps. Igal vanusel on omad probleemid ja mured, mis tol hetkel alati hiiglaslike ja lahendamatuena tunduvad. Alles hiljem mõeldakse, et küll siis oli mul lihtne, sest ei pidanud muretsema selle ja tolle pärast. Noor olemise juures arvatakse põhiliseks raskuseks seda, et ei osata kuhugi kuuluda. „Tagasiteed lapsepõlve ei ole, kuid täiskasvanuna teda veel ei aktsepteerita,“ on väga tabavalt öelnud Andrus Org ajakirjas Haridus. Meie suurim hirm on see, et me ei meeldi kellelegi – kardetakse olla teistsugune. Teistest erinemine ei too noorte seas peaaegu kunagi midagi head kaasa. Sellest on ka kirjanduses palju näiteid – Reeli Reinausi „Musta varese“ Seth, Aidi Valliku raamatu „Mis sinuga juhtus, Ann?“ Maya, või Helga Nõu „Pea suu!“ Sven-Allan. Ükski noor ei taha olla üksik ning teiste poolt põlatud ja narritud, ja sellepärast moodustuvadki erinevad grupid ja sõpruskonnad.

Kõige lihtsam grupi moodustumise viis on millegi fännamine. Kui mitmele inimesele meeldib üks ja sama bänd, film või raamat, on neil omavahel jutuainet juba rohkem kui küll. Kohe tuntakse ennast teiste sarnasena, millegi osana. Ja mida tuntum on too asi, mis sulle meeldib, seda lihtsam on kuhugi gruppi sulanduda ning seda „normaalsem“ sa oled.

Bändide või filmidega on selles mõttes lihtsam, et raamatuid armastavaid inimesi kiputakse esimese hooga ikka nohikuteks narrima. Kohustuslik (või soovituslik, mõte jääb samaks) kirjandus on juba niigi tüütu, miks peaks siis niisama heast peast veel lugema? Ma arvan, et kui oleks olemas näiteks kohustuslikud filmid, suhtutaks ka nende vaatamise teistmoodi. Kui öeldaks, et filmide vaatamine on miski, mida teeb iga intelligentne inimene ja mis suurendab sõnavara ja teadmisi, hoiaksid mõned noored sellest juba eos eemale: „Ega ma mingi tuupur ei ole!“.

Juba sõna „kohustuslik“ tekitab inimeses eemaletõukava efekti. Paljud arvavad, et kohustuslik kirjandus on tüütu ja nõme. Siin polegi probleem niivõrd nendes raamatutes endis, mida lugema peab, kui põhimõttes. Kohustuslikku kirjandust takistab lugemast soov olla oma otsustes iseseisev. Samamoodi on paljude asjadega. Väga tabavalt, ehkki ülepaistatult, on seda olukorda kirjeldatud Ene Jaaniste raamatus „Elu on ilus“: „Hakkasin just kapist sooja kehakatet võtma, kui ema kamandas: „Vaata, et sa siis paksu jope selga paned, väljas on jube külm!“ No ütle ise, kuidas ma sain siis paksu jope panna? Muidugi tulin õhukesega.“

Samas nende inimeste jaoks, kes muud ei loegi, on kohustuslik kirjandus väga oluline. Kui selleks on ainult „Tasuja“ ja „Tõde ja õigus“, siis on vale eeldada, et need, kes muidu midagi muud ei loe, nüüd järsku seda tegema hakkaks. Raske on ette kujutada, et kusagil „Tõe ja õiguse“ fännklubi tehtaks, kas pole?

Muidugi on ka noori, kellele meeldib lugeda, ja ma kaldun arvama, et neid on kõvasti rohkem kui neid, kes vabatahtlikult raamatut kättegi ei võta. Lugemine on rahustav ja mõnus tegevus, mis laseb sul sukelduda kellegi teise maailma ja kogeda hoopis teistsuguseid seiklusi, kui tavaelus ette tulevad, ise sealjuures lillegi liigutamata. Nii kaua, kuni on olemas erinevaid raamatuid, ei hakka lugedes kunagi igav ja sellest ei saa iialgi kõrini. Aga milliseid raamatuid siis noored loevad?

Et sellest mingisugunegi ülevaade saada, korraldasin klassis küsitluse. Kõik inimesed on ju erinevad, nii on erinevad ka neile meeldivad raamatud. Tahtsin teada, mis on õpilaste lemmikraamatud, kas neile meeldib lugeda ja kui palju nad siis loevad. Eesti keele õpetaja andis mulle ka kolm aastat tagasi seitsmendas klassis tehtud küsitluse tulemused, seega saan võrrelda aastaid 2010 ja 2013.

Nii nagu kolm aastat tagasi, domineerib ka praegu lemmikraamatužanrite hulgas noorsookirjandus. Kool, vanemad, sõbrad, poisid – kõik on väga aktuaalsed teemad ka tavaelus, ja raamatud nendel teemadel muutuvad seeläbi ka huvitavamaks ja südame lähedasemaks. Samasuguste probleemidega tegelased ahvatlevad lugema ja tekitavad tahtmise teada saada, kuidas nemad sellest olukorrast välja tulevad. Noorteromaanide sündmustik on kiire ja intensiivne – kui proovida kasvõi lehekülg vahele jätta, ei saa juba midagi aru. Pole pikki kirjeldusi ega niisama mõistujuttu, kõik on kirjutatud arusaadavalt ja huvitavalt. Noorteraamatuid lugedes on ka väga tajutav aeg, millal see kirjutatud on. Släng, tehnika, mood ja tavad – kõik muutuvad erakordsel kiirusel ja noortele raamatuid kirjutades peab sellega kursis olema. Ka kirjaniku keelekasutus mängib suurt rolli.

Mulle jättis näiteks sügava mulje Eia Uue sinavormis kirjutatud „Kuu külm kuma“. Kuna see oli kirjutatud olevikus, mõjus see lausa hüpnotiseerivalt ja seda ei saanud peast ka pärast raamatu läbi lugemist. Ma ei saa öelda, et mulle oleks see raamat meeldinud, aga ma ei kahetse, et seda lugesin. Kõige rohkem meeldivad mulle vist minavormis kirjutatud raamatud, sest seal näen kõike läbi peategelase silmade ja mõistan teda paremini. Tavalises temavormis raamatud jätavad mulje, nagu kõike kirjutaks üles mõni nähtamatu sõber, kes igal pool kaasas käib. Ja kui peategelane ise on kõige tavalisem teismeline, tekitavad slängisõnad ja noorte seas populaarsed naljad ja ütlused usaldusliku õhkkonna ning tegelased tunduvad tõetruumad. Samas ei tasu ka liiale minna, muidu tundub see juba võlts ja ebausutav. Seda õiget stiili oskavad edastada kõige paremini noored autorid, kes on sellega just ise kokku puutunud.

Siin on kõige parem näide Margus Karu „Nullpunkt“. Kõigist noorsooromaanidest, mida ma kunagi lugenud olen, on see kindlasti mu lemmik. Ja tegelikult pole ju loos ega sündmustikus midagi erilist. Peategelane vahetab kooli, seal temaga ei suhelda, ta üritab hakkama saada kuni lõpuks võlub nad kõik oma vastupandamatu sarmi ja huumorimeelega. Ei midagi väga vapustavat või ootamatut. See, mis mind selle raamatu juures köidab, on selle stiil. See on kirjutatud nii, et see ei saa kedagi külmaks jätta. Mõnede naljade peale olen mina naerust kõveras, aga mu isa näiteks ei liiguta kulmugi, siis tuleb mõni lause, millest mina midagi arvata ei oska, aga täiskasvanu paneb muigama. Samal ajal on see kirjutatud läbinisti tõetruult ja positiivselt. Kõik peategelase elus läheb ühekorraga halvasti ja ta ei saa sinna midagi parata ning tema pole selle olukorra tekkes süüdi. Ta võib olla vahel kurb, tunda, et kõik tema ümber kukub kokku, aga tal on imeline huumorimeel ja tema ellusuhtumine on optimistlik. Ta kasutab palju irooniat ja imetabaseid võrdlusi. Ta käitub täpselt nii nagu on kõige targem käituda ja ta suudab ennast kõrvalt vaadata. Ta elu on raske, aga ta ei ole selle ohver. Sisemiselt on ta kõigest üle ja mul ei hakka temast hale. Ja lõpuks leiab ta kõigest väljapääsu – rabeleb nullpunktist välja.

„Nullpunkt“ on ka ainuke Eesti autori poolt kirjutatud raamat, mis on suutnud ennast meie klassi lemmikraamatute esikolmiku hulka suruda. Sellest eespool on muidugi „Harry Potteri“ raamatud, mis on ka minu lemmikute hulka juba kaheksa aastat kuulunud, ja viimase aasta suurim hitt „Näljamängud“. Nii „Harry Potteril“ kui ka „Näljamängude“ triloogial on üle maailma miljoneid fänne. Ka need, kes neid lugenud ei ole, arvavad ikkagi, et need peavad midagi väga head olema, sest need ju meeldivad nii paljudele. Nii kuulsate raamatute fännamine on alati kindla peale minek, sest see tähendab, et vähemalt selles osas oled sa nagu kõik teised ja kuulud juba automaatselt sellesse kogukonda.

Nagu teada sain, on meie klassi lemmikraamatud samad, mis minu isiklikku esikolmikusse kuuluksid. Aga kas olen mina seda kuidagi mõjutanud, või on see mõjutanud pigem mind? Ma kipun ikkagi arvama, et ma võisin olla küll esimene, kes neid raamatuid luges, aga need oleksid ka minu abita sama kõrgele tõusnud. Iseasi on see, kas need oleksid minu lemmikraamatud, kui need teistele ei meeldiks. Ükskõik kui väga ma ka ei tahaks vastata „jah“, tunnen ma ikkagi, et see ei oleks õige. Ma olen läbi lugenud veel palju häid raamatuid, aga ükski pole mulle nii eredalt meelde jäänud, sest mul pole olnud oma muljeid ja arvamusi kellegagi jagada. Ma ei teadnud, kas need raamatud teistele meeldiks, kui nood neid loeks. Mitu korda on juhtunud nii, et ma kiidan midagi väga üles ja kui teised seda loevad, ei arvanad sellest väga midagi ja mul on millegipärast piinlik. Kas see on halb? Ma arvan, et mitte. Ma ju tahan kõigest ühiskonna heakskiitu, ma tahan, et keegi ei arvaks, et ma olen imelik. Ja isegi kui ma tean, et keegi seda niikuinii ei arva, tahan ma ikka, et teised mu vaimustust jagaks ja et ma ei oleks kuidagi teistsugune. Osakene igast inimesest tahab kusagile kuuluda ja kellelegi meeldida. Kui ma ei üritaks pidevalt kellelegi muljet avaldada või ühiskonna normidele vastata, elaksin ma hoopis teistmoodi. Elu oleks muretum ja igatpidi stressivabam ning ma oleksin õnnelikum.

Kui nüüd vaadata kolme aasta taguseid tulemusi, on need hoopis erinevad. „Nullpunkt“ polnud veel ilmunud ja „Näljamängud“ polnud veel eesti keelde tõlgitud. Tõsi küll, edetabeli esimesel kohal oli tõesti „Harry Potter“, aga teisel „Videvik“ ning kolmandal „Kirjaklambritest vöö“ ja „Kolmteist põhjust“. Mõlemad kolmanda koha omanikud puuduvad meie klassi lemmikute hulgast üldsegi ja minu teada on väga vähe neid, kes neid üldse lugenud oleksid. „Kolmteist põhjust“ oli aga tol aastal just eesti keeles ilmunud ja VAT teatris mängiti „Kirjaklambritest vöö“ järgi tehtud lavastust. „Videviku“ kolmas osa oli ka just poeriulitele tekkinud. „Videviku“ fännide arv on aga meie klassi järele jäänud vaid üks.

„Videviku“ vastuvõttu ja selle arengut on üldse olnud väga huvitav jälgida. Lugesin kõik osad läbi kohe, kui nad eesti keeles ilmusid, ja olin mõne aasta saaga suurim fänn. Olin siis umbes kümnene ja see tundus kõige geniaalsem teos maailmas. Tol hetkel oli kogu maailmas üldine „Videviku“ vaimustus – ikkagi armastuslugu, ja veel milline! Vampiirid, libahundid, vaene Bella! Mida kõike ta ei pea ka läbi elama! Väga popp oli olla „Videviku“ fänn ja olin klassis tehtud tüdruk, sest lugesin kõik osad esimesena läbi. Olin kindel, et see jääb eluks ajaks mu lemmikraamatuks ja miski ei suuda seda positsioonilt tõugata. Nüüd aga, kui juba raamatu kätte võtan, näen, kui mõttetu ja naeruväärne see kõik on. Peategelane on rumal ja loo mõte jääb selgusetuks. Kogu internet on täis „Videvikku“ halvustavaid pilte ja nalju ning sind peetakse imelikuks, kui sulle juhuslikult see saaga meeldib. See paneb mõtlema, kui

ühiskond seda üksmeelselt maha ei laidaks, kas ma oleksin ikka veel selle fänn? Kas mulle ei tunduks see totter ja absurdne? Võimalik. Samahästi võib nii juhtuda ju mistahes raamatuga. Kui kõik mu ümber arvaksid, et „Harry Potter“ on kohutav raamat ja selle kohta tehtaks pidevalt halvustavaid nalju, hakkaksin ka mina niimoodi arvama. Praegu on seda raske ette kujutada, aga „Videvikuga“ oli sama lugu. On naljakas, kui palju ühiskond ikkagi inimest mõjutab, isegi kui me seda endale ei teadvusta.

Viimasel ajal on järjest murettekitavam tõik ka see, et too „ühiskond“ on noorte seas enamasti ingliskeelne. „Tekstid, mida nad loevad arvatist, on enamasti ingliskeelsed, noorteraamatuid tellivad nad Amazonist ning eestikeelne ilukirjandus marginaliseerub,“ ütleb Krista Kaer Eesti Ekspressis hiljuti avaldatud artiklis. Omavahel räägitakse põhiliselt küll eesti keeles, aga kasutatakse hulganisti ingliskeelseid väljendeid. Lihtsalt osad sõnad ei tule oma emakeeles meelde. Raamatud on inglise keeles pea poole odavamad ja öeldakse ka, et kõige parem on raamatut lugeda selle originaalkeeles. Meie klassi lemmikraamat võib olla küll „Näljamängud“, aga eesti keeles lugesid seda vähem kui pooled. Või on see hoopis tingitud sellest, et raamatuid inglise keeles lugedes tuntakse ennast kuuluvana palju suuremasse kogukonda? Seda põhjuseks tuues on igati ootuspärane, et inglise keeles kipuvad lugema just teismelised. Emakeel on igav, tavaline ja tühine – nagu teismelisele kõik, mis ema ütleb. Tahaks loota, et täiskasvanuks saades osatakse hinnata ka seda, mis on küll väike, aga oma. Ja et siis ei ole juba liiga hilja.